

УДК 316.77 + 027.7 : 004

Тетяна Колесникова,

канд. наук із соціальних комунікацій, директор науково-технічної бібліотеки Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна.

ЕВОЛЮЦІЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ МОДЕЛЕЙ ДІЯЛЬНОСТІ БІБЛІОТЕК ВНЗ В УМОВАХ ІНФОРМАТИЗАЦІЇ

Метою дослідження є визначення тенденцій розвитку комунікаційних моделей діяльності бібліотек (КМДБ) ВНЗ України в умовах інформатизації та їх інтеграції до єдиного комунікаційного простору інформаційного суспільства. КМДБ ВНЗ розглядається як сукупність цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними засобами (документами, інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються по комунікаційних каналах, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними комунікаційними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (згідно зі станом розвитку бібліотек ВНЗ). Визначено, що лінійна КМДБ притаманна документально-комунікаційному рівню функціонування бібліотеки, нелінійна інтеракційна – інформаційно-комунікаційному рівню та нелінійна інтеграційна – когнітивно-комунікаційному рівню функціонування бібліотеки. Головним фактором зміни в бібліотеках лінійної моделі комунікації на нелінійну стала інформатизація. Надано характеристику лінійній, інтеракційній та інтеграційній КМДБ ВНЗ. Зроблено висновки, що в процесі еволюції бібліотеки ВНЗ України рухаються від інтеракційної до інтеграційної КМДБ. Основними напрямками комунікаційної діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації є: 1 – формування внутрішнього комунікаційного середовища як системи, що вбирає внутрішні інформаційні потоки й зв'язки, створені в процесі взаємодії комунікантів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації; 2 – інтеграція до зовнішнього комунікаційного середовища, яким виступає єдиний інформаційний освітньо-науковий Інтернет-простір.

Ключові слова: бібліотека вищої школи, комунікаційна модель діяльності бібліотеки, інформатизація, інтеграція, комунікаційне середовище, мас-медійна комунікація.

Tatyana Kolesnikova,

PhD of soc. communication, the Director of the Scientific and Technical Library of Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after Academician V. Lazaryan.

COMMUNICATION MODELS EVOLUTION OF UNIVERSITY LIBRARIES ACTIVITY UNDER THE CONDITIONS OF INFORMATIZATION.

The research aims to identify the main trends of development of the communication models of university libraries activity (CMULA) of Ukraine under the conditions of library informatization and

integration into a single communication space of information society. CMULA are considered as a complex of target-oriented processes of the basic communication facilities exchange (documents, information, knowledge) in the corresponding forms, which are transmitted over communication channels, reproduced in the corresponding schemes of communication flows movement and determined by certain communication links within existing communication medium (according to the state of university library development). It was determined that the linear CMULA is typical for documental and communicational level of library functioning, the nonlinear interactional CMULA – for information and communication level and nonlinear integration one – for cognitive and communication level of library functioning. The main factor of the change of linear communication model for nonlinear one became informatization in libraries. The linear, interactional and integration CMULA were characterized. It was concluded that evolving the libraries of Ukrainian higher education institutions move from interactional CMULA to integration one. The main directions of the university library communication activity under conditions of informatization are as follows: 1 – forming of the internal communication medium as system that incorporates internal information flows and links created during the process of communicators interaction based on the use of the information resources, technologies and communication channels; 2 - integration into external communication medium, which is a single informational educational and scientific Internet space.

Keywords: high school library, communication model of library activity, informatization, integration, communicational medium, mass media communication.

Комунікаційні моделі в діяльності бібліотек розвивалися внаслідок становлення та формування системи соціальних комунікацій (СК) протягом історії людства. З моменту виникнення бібліотеки її соціальне призначення було зумовлене книжково-документальною комунікацією, що була основною до середини ХХ ст. і встановлювала правила формування фонду, організацію читання населення та споживання інформації з використанням документальних носіїв.

В умовах становлення інформаційного суспільства комунікаційні засоби зазнали значних трансформаційних змін, що вплинуло на діяльність бібліотек. Найважливішим фактором у цьому контексті стала інформатизація комунікаційної діяльності, розвиток якої протягом ХХ ст. призвів до інтеграції всіх існуючих засобів трансляції суспільної інформації завдяки мультимедійній техніці і програмним технологіям.

При достатньому рівні дослідження впливу інформатизації на трансформаційні зміни функціонування книгозбірень взагалі та бібліотек ВНЗ

зокрема, комунікаційні моделі їх діяльності лишаються маловивченими. Тому потребують спеціального розгляду питання щодо необхідності узагальнення уявлень про умови розвитку комунікаційних моделей діяльності відповідно до рівня інформатизації бібліотек ВНЗ, розгортання комунікаційних моделей їх поведінки, вдосконалення аналітичних засобів управління функціонуванням бібліотек вищої школи в умовах їх інтеграції до системи соціальних комунікацій.

Мета дослідження полягає у визначенні тенденцій розвитку комунікаційних моделей діяльності бібліотек (КМДБ) ВНЗ України в умовах інформатизації та їх інтеграції до єдиного комунікаційного простору інформаційного суспільства.

Численні практики моделювання комунікаційних зв'язків і відносин у лінійних та нелінійних структурних моделях комунікації (Р. Барт, Р. Бреддок, Н. Вінер, Г. Лассуелл, Ю. Лотман, М. Мак-Люен, Ч. Осгуд, Ю. Хабермас, М. Холл, К. Шеннон, У. Шрамм, Р. Якобсон та ін.) набули застосування в бібліотекознавстві та вплинули на відтворення нових комунікаційних моделей діяльності бібліотек.

Розгляд витоків появи та еволюції моделей комунікації доводить, що в сфері діяльності бібліотек найбільш дослідженими є документально-комунікаційні і інформаційно-комунікаційні рівні, які набули висвітлення в працях Є. Генієвої [1], В. Горового, Ю. Гриханова, І. Давидової, В. Ільганаєвої [3, 4], С. Кулешова, Н. Кушнарєнко, Є. Плешкевича [10], М. Слободяника, А. Соколова, А. Соляник, Ю. Столярова, І. Тикунової, А. Чачко, Г. Швецової-Водки [15], Г. Шемаєвої [16], О. Шликової та ін. Так, у розумінні документальної комунікації, яка розвивалась у рамках лінійних моделей, найбільш поширеними, за думкою Г. Швецової-Водки, є два підходи [15, с. 38]. Перший передбачає, що передача інформації від комунікатора до споживача здійснюється за допомогою документа, який виконує роль каналу комунікації. Інший підхід розглядає документ не як канал комунікації, а як повідомлення. Каналами передачі документів у даному випадку виступають як бібліотеки, так і інші соціально-комунікаційні інституції (архіви, музеї, органи НТІ тощо). Одностороння направленість дії в рамках лінійних моделей є її відмінною особливістю. Тобто, напрями комунікації обмежені однією площиною і відзначаються послідовністю. Лінійна модель функціонування бібліотеки характеризується традиційними для неї процесами комплектування, обробки,

класифікації, збереження та поширення інформації. Лінійність документальної комунікації відповідає загальній моделі соціальної комунікації на рівні писемної культури.

Інформаційно-комунікаційні аспекти функціонування бібліотек України в умовах кооперації та інтеграції діяльності на національному, регіональному та місцевому рівнях досліджувалися Т. Костирко та О. Мар'їною. Моделювання нових комунікаційних зв'язків і відносин в умовах реалізації Російської національної програми підтримки й розвитку читання розглядалося М Коноваловою [9, с. 38]. Аналізуючи коеволюційні процеси розвитку бібліотеки й системи наукової комунікації, український бібліотекознавець Г. Шемаєва торкнулася питання послідовної зміни моделей функціонування бібліотеки в системі наукової комунікації (лінійна – інтеракційна – інтеграційна – аналітико-когнітивна) [16, с. 155].

Відомий науковець В. Ільганаєва підкреслює, що сучасні соціальні комунікації досягли своєї системно-трансформаційної стадії завдяки мультимедійним технологіям [4], характеризуючись при цьому зміною рівня розвитку зв'язків і предмета соціально-комунікаційної діяльності (від документального та інформаційного рівнів функціонування системи соціальних комунікацій до когнітивного). Відносно бібліотеки така еволюція, на наш погляд, означає, що в бібліотеці як елементі соціальних комунікацій і досить складно організованій системі, здатній до саморегуляції, на сьогодні спостерігається саморозвиток і розгортання потенційних можливостей, які призводять до чергової зміни КМДБ.

Дослідження практик моделювання інформаційно-комунікаційних зв'язків та відносин дозволяють розглядати *комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ* як сукупність цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними засобами (документами, інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються по комунікаційних каналах, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними комунікаційними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (згідно зі станом розвитку бібліотек ВНЗ). При цьому комунікаційна діяльність взагалі є сукупністю окремих комунікаційних дій як

елементарних актів інформаційної взаємодії, що відбуваються без зміни учасників комунікації.

Враховуючи, що за змістовними й системними ознаками та сутнісними функціями бібліотеки ВНЗ належать до типу спеціальних наукових бібліотек [12, с. 98], вважаємо за можливе застосувати передбачені В. Ільганаєвою ще наприкінці 90-х рр. XX ст. та окреслені пізніше Г. Шемаєвою моделі функціонування бібліотек у просторі наукових комунікацій [16] до бібліотек системи вищої освіти.

Обмін інформацією в процесах комунікаційної діяльності бібліотек відбувається з використанням різної кількості елементів комунікації та відзначається розмаїттям напрямів руху повідомлень. Так, *лінійна* за структурою і характером модель комунікації притаманна *документально-комунікаційному рівню* функціонування бібліотеки. В умовах електронних комунікацій спостерігається становлення й розвиток *нелінійних* КМДБ ВНЗ: *інтераційної та інтеграційної*. Ці комунікаційні моделі притаманні відповідно перехідному періоду (*інформаційно-комунікаційний рівень* функціонування бібліотеки) та періоду медіатизації (*когнітивно-комунікаційний рівень*) в процесах інформатизації бібліотек [6].

Говорячи про *період медіатизації*, визначаємо його, в свою чергу, як перспективний етап в процесах інформатизації бібліотек ВНЗ, ознаками якого є системно-інтеграційний стан бібліотечних технологій, інтегровані організаційно-функціональні бібліотечні структури, системно-мережеві засоби бібліотечного обслуговування, поліпредметні методи збереження, подання, поширення інформації та знань в умовах єдиного науково-освітнього комунікаційного простору суспільства. Перехід бібліотек вищої школи до періоду медіатизації в умовах повного автоматизованого циклу діяльності з використанням мультимедійних технологій зумовить, на нашу думку, необхідність подальшого уточнення комунікаційних моделей їх функціонування.

Кожна КМДБ передбачає формування власного *комунікаційного простору* (КП), який ми розглядаємо як складну систему різноманітних інформаційних потоків і комунікаційних зв'язків (соціальних, професійних, ділових, міжособистісних тощо), як-то: користувач – інформаційний ресурс (ІР), користувач – користувач, користувач – створювач ІР, користувач – розповсюджувач ІР,

розповсюджувач ІР – розповсюджувач ІР тощо. Ознакою КП виступає комунікаційна взаємодія між суб'єктами, що здійснюється за допомогою комунікаційних каналів передачі інформації та враховує умови (фізичні, соціальні, психологічні, лінгвістичні тощо), в яких реалізуються комунікаційні процеси.

Нові моделі розвитку й вдосконалення книгозбірні головною метою мають передбачення активної участі бібліотеки в підвищенні якості освітнього та науково-дослідного процесів у ВНЗ на основі вдосконалення системи їх інформаційної підтримки і розширення власних інформаційно-інтелектуальних активів. Висвітлення питань формування нових моделей потребує звернення до праць теоретиків та практиків бібліотечно-інформаційної справи. Наукові та практичні доробки Н. Апшай, М. Бедард, І. Бургер, П. Брофі, В. Дригайла, Т. Єрьоменко, А. Клуговські, О. Лаврик, Д. Льюїса, М. Михалик, Н. Пасмор, Д. Соловяненко, К. Уїтенберг, Я. Шрайберга, Т. Ярошенко та ін. допомагають дослідити розвиток процесів моделювання в умовах розширення бібліотечної діяльності в площині віртуальних комунікацій. В Україні відсутній модельний стандарт бібліотеки закладу вищої освіти, що негативно позначається на якості бібліотечного виробництва та сервісу. На відміну від нашої держави, у зарубіжних країнах не тільки існують, але й періодично оновлюються стандарти у сфері бібліотек вищої школи як нормативні документи, що ґрунтуються на аналізі стратегій внутрішніх і міжбібліотечних комунікацій з метою збільшення вкладу університетських бібліотек у розвиток інституціональних місій і цілей. Так, у США були переглянуті й прийняті в новій редакції «Стандарти для бібліотек у сфері вищої освіти» (2011 р.) з метою максимально чіткого визначення очікувань користувачів та їх якісного задоволення бібліотекою як вклад в інституціональну ефективність (у процеси викладання, навчання, наукові дослідження, а також соціальні, професійні й суспільні процеси університету) [19]. У Росії спостерігається розробка проекту «Модельный стандарт библиотеки высшего образовательного учреждения XXI века» (рос.) [11], інших проектів основних нормативних показників діяльності сучасної бібліотеки ВНЗ з урахуванням її інформатизації й активного використання електронних ІР.

Аналіз тенденцій розвитку комунікаційних моделей доводить, що вони можуть формуватися за різними ознаками, відбиваючи диверсифікацію

комунікаційної діяльності в суспільстві, послідовне виникнення різних комунікаційних засобів та знарядь. Ієрархічно організовані комунікації в бібліотечній сфері в процесі еволюції змінюються на нові моделі, особливістю яких є можливість поєднання лінійного й нелінійного подання інформації та знань. Так, в сучасний період інформатизації характерним для бібліотек ВНЗ України та академічних бібліотек зарубіжжя є поєднанні лінійних та нелінійних комунікаційних моделей у гібридних бібліотеках вищої школи.

Розглядаючи надалі еволюцію та тенденції розвитку КМДБ (лінійна – інтеракційна – інтеграційна), підкреслимо, що головним фактором зміни в бібліотеках ВНЗ лінійної моделі комунікаційної діяльності на нелінійну стала інформатизація. Особливістю бібліотек закладів вищої освіти є можливість залучення різних комунікаційних моделей на різних рівнях функціонування бібліотек в умовах інформаційного суспільства.

Діяльність класичної бібліотеки, в рамках якої розвивалася родова для неї документальна лінійна комунікація, пов'язана з домінуванням у людській свідомості уявлення про світ як раціональний і осяжний розумом, в якому відбуваються поступальні та лінійні процеси накопичення знань і культурних об'єктів [1]. Згідно з такою розумовою парадигмою місія бібліотеки як «сховища знань» полягала у відборі й збереженні документів «оречевленого» інтелекту, а призначення бібліотекарів усвідомлювалось як допомога у засвоєнні культурного, наукового надбання та класичних праць попередніх поколінь. Відповідно до такої установки в ієрархічно організованих комунікаціях лінійної КМДБ закладу вищої освіти активно розвивалися традиційні процеси комплектування, обробки, класифікації, систематизації, збереження та поширення інформації. Всі інші функції книгозбірні розглядалися як несуттєві та відходили на другий план. Серед професійних стереотипів поведінки бібліотекарів закріпилися монологічні форми мислення, які, будучи комунікаційними бар'єрами, заважали залученню читачів до активної взаємодії в комунікаційному середовищі (з текстами, смислами, іншими читачами та бібліотекарями). Наприклад, незважаючи на те, що книгозбірні ВНЗ завжди були їх освітніми, культурними та духовними центрами, у радянські часи вони залишались інструментами дозованої інформації. Це позначалося і на комплектуванні, і на

обмеженому доступі до літератури, яка не відповідала радянським стандартам мислення. Окремими прикладами в процесах лінійного подання документальної інформації можна вважати і лінійний пошук бібліографічних описів за алфавітом у класичному каталозі, і друковані інструкції користування картковими каталогами – один крок призводить до наступного. Сучасний пошук бібліографічної інформації та інструкції до онлайн-каталогів університетських бібліотек засновані на багаторівневості описів, гіпертекстуальності, багатовимірності надання інформації.

У той же час окремі процеси лінійної комунікації обов'язково наявні в усіх більш еволюційно розвинених комунікаційних моделях бібліотечної діяльності. Наприклад, передавання документів електронною поштою в інтеракційній КМДБ. При цьому в класичній книгозбірні при домінуванні лінійної за структурою й характером комунікаційної практики передавання документальної інформації бібліотечні процеси спираються на різні форми усної комунікації і діалогу, на групову й міжособистісну взаємодію, на нелінійні інтерактивну або транзакційну базові моделі комунікації. Так, науковці відзначають [3, 13], що будь-який комунікаційний процес неодмінно включає в себе крім конкретної ситуації передавання інформації (документа) від комуніканта до споживача, тобто теперішнього, і набутий досвід (минуле), і деяку проекцію майбутнього. Цей аспект, характерний для транзакційної базової моделі комунікації, може бути відтворений при традиційному вивченні інформаційних потреб користувачів, що було притаманне традиційній лінійній моделі комунікації.

Отже, загальний образ класичної бібліотеки закладу вищої освіти як каналу передачі інформації (документа) від комуніканта до споживача характеризується механістичністю, послідовністю, односторонньою направленістю дії, тобто лінійністю. Лінійна КМДБ вищої школи може бути охарактеризована як «замкнена» (у межах ВНЗ) модель комунікації без зворотного зв'язку. Застосування комунікаційного процесу, описаного Г. Лассуелом (Комунікатор – Зміст – Засоби комунікації – Аудиторія – Ефект впливу) [2], на сьогодні є свідченням низького статусу бібліотеки вищої школи, її слабого комунікаційного рівня. Але, у той же час, наявність у сучасній бібліотечній структурі ВНЗ окремих підструктур, заснованих на лінійній моделі комунікації (наприклад, бібліотеки рукописів та

стародруків, інших рідкісних і цінних друкованих видань, робота з ними на основі традиційних бібліотечних процесів, що є моментом відтворення етапів еволюції бібліотек), уможлиблює обмежене застосування лінійної комунікації.

У період першого (модернізації) та середини другого (інновації) етапів інформатизації бібліотек ВНЗ [5, 6] у бібліотеках відбувається перехід від лінійної до першої нелінійної комунікаційної моделі їх діяльності – *інтеракційної*. Інтеракційна КМДБ відображує процес одночасного відправлення та отримання повідомлень комунікаторами за участю включеного в процес посередника, який не є кінцевим адресатом. Бібліотеки сфери вищої освіти поступово відмовляються від монологічних форм мислення, що закріпилися в професіональних стереотипах поведінки й традиційній організації діяльності книгозбірень, заснованих на лінійній комунікації, та розвивають діалогічні відносини в комунікаційному спілкуванні. Відбуваються не тільки зміни в предметності праці, але й змінюються ціннісні орієнтири та норми поведінки в межах бібліотеки, яка по-новому організовує своє комунікаційне середовище. Це, наприклад, застосування нових сервісів, уможливлених реалізацією концепції «Бібліотека 2.0» з її чіткою орієнтацією на користувача та на його можливу участь в удосконаленні бібліотечних продуктів і послуг. Таке сприяння усуненню бар'єрів комунікації дає можливість студентам, викладачам, науковцям, бібліотекарям взаємодіяти один з одним як у реальному, так і у віртуальному просторах, формуючи нову, розподілену з іншими реальність, та створює в діяльності бібліотеки парадигму «читачецентризму». При цьому вбачається рівноправність суб'єктів комунікації, їх пов'язаність як взаємними очікуваннями та установками, так і загальним інтересом до предмета спілкування. Інтеракційній КМДБ притаманні комп'ютеризація, автоматизація бібліотечно-інформаційних процесів (упровадження в практику роботи АБІС; створення ЕК, процеси поцифрування фондів; створення БД; організація доступу в межах ВНЗ – Інтранет, поступова інтеграція до мережі Інтернет; створення корпоративних мережових бібліотечних проєктів та ін.), поступовий вихід на провідні позиції в реалізації альтернативної моделі наукової комунікації (е-наука та е-дослідження). У ній активно формується система різноманітних інформаційних потоків і комунікаційних зв'язків, тобто, власний комунікаційний простір.

Дана інтеракційна КМДБ відповідає локальній комунікаційній моделі бібліотечного обслуговування в межах окремого ВНЗ. Вона може бути охарактеризована як «замкнена» модель комунікації зі зворотним зв'язком. При цьому, виступаючи частиною комунікаційної системи ВНЗ, бібліотека стає в цій системі транслятором інформації, демонструючи елементи мас-медійності. Мета діяльності такої моделі – надання інформації для задоволення конкретних інформаційних запитів, потреб та їх корекція під впливом отриманої інформації й знань. У більшості випадків мета реалізується в рамках роботи локальних звернень до локальних інформаційних підсистем бібліотеки закладу вищої освіти.

Особливість інтеракційної КМДБ ВНЗ – *посилення аспекту мас-медійної комунікації* – розглянемо більш детально. Характерною рисою цієї комунікаційної моделі є поступова інтеграція в систему соціальних комунікацій і реалізація суспільних функцій, що вбачається у включеності, трансляції всіх інновацій (освітніх і педагогічних, наукових і суспільних тощо) ВНЗ у каналах соціальних комунікацій. Тобто, відбувається формування висхідних, зростаючих потоків інформації про багатоаспектну діяльність університету/академії. Це рівень формування мас-комунікаційних систем, відносин окремих ВНЗ в системі освіти та науки в цілому. Таким чином, мас-медійна комунікація сприяє інтеграції закладу вищої освіти в систему державного управління освіти та науки України. Це вбачається в поступовому виході інтеракційної КМДБ на рівень задоволення суспільних потреб. Перехід на віртуальне інформування (режим повідомлення, реклама, оголошення, розсилання новин, представництво, створення систем навігації тощо) є свідченням розширення діапазону взаємодії бібліотек з навчально-педагогічною, науковою, студентською спільнотами та дозволяє розглядати бібліотеку як предмет інформаційного менеджменту в системі ВНЗ.

Слід додати, що в умовах залежності бібліотек від зовнішньої інформації, їх статус у закладі вищої освіти може змінюватися. При цьому, чим вищою є залежність від зовнішньої інформації, тим нижчий статус бібліотеки.

Наприкінці другого (інновації) етапу інформатизації провідні бібліотеки ВНЗ України активно створюють підґрунтя для переходу до третього (трансформації)

етапу, заснованому на *інтеграційній* комунікаційній моделі бібліотечної діяльності (за характером – ризоматичній).

Перше десятиріччя XXI століття стало періодом виконання завдань із широкого застосування новітніх інформаційних технологій у бібліотечних процесах і створення в бібліотеках вищої школи держави умов доступу для користувачів до ЕІР як у межах інформаційних систем бібліотеки, ВНЗ, так і в глобальній мережі. Провідні університетські бібліотеки України формують підґрунтя для переходу до періоду медіатизації. Зусилля бібліотечних фахівців спрямовуються на виконання завдань із формування електронних бібліотек, інституційних репозитаріїв, видання наукових електронних журналів ВНЗ із відкритим доступом, збереження електронних ІР, активного створення й представлення власного інформаційного ресурсу в мережі Інтернет, організацію доступу до повних текстів у режимі віддаленого доступу та ін.

Вважаємо, що саме таким чином реалізуються основні напрями комунікаційної діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації, а саме:

- формування внутрішнього комунікаційного середовища, яке вбиратиме внутрішні інформаційні потоки й зв'язки, що утворилися в процесі взаємодії комунікантів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації;
- інтеграція до зовнішнього комунікаційного середовища, яким виступає єдиний інформаційний освітньо-науковий Інтернет-простір (регіональний, національний, міжнародний).

Компаративний аналіз основних тенденцій розвитку бібліотек вищої школи США та провідних бібліотек ВНЗ України в умовах поліпредметності і поліканальності комунікаційних зв'язків доводить їх ідентичність по багатьох напрямках [7, 8, 20]. Незважаючи на відставання в процесах інформатизації українських книгозбірень від американських, виявлена їх загальна риса – формування нового освітньо-наукового інформаційно-комунікаційного середовища ВНЗ, яке інтегрується у національний і світовий інфопростір.

Це проявляється насамперед у розробці засобів інтеграції гетерогенних інформаційних електронних середовищ на власних комплексних технологічних

платформах (бібліотечних порталах). Для забезпечення інтенсивної циркуляції науково-освітніх інформаційних потоків портал бібліотеки закладу вищої освіти повинен інтегрувати джерела інформації на багатьох рівнях. Науковці визначають наступні рівні такої інтеграції: інтегрована аутентифікація, інтегрований пошуковий апарат portalу, інтегрований навігаційний апарат, інтеграція на програмному рівні, інтеграція засобів інформаційного моніторингу [14, с. 6].

Таким чином, в інтеграційній КМДБ буде складений інтегрований програмний інструментарій для супроводження технологічних процесів. Дані обставини та реалізація концепцій розвитку електронних університетів, орієнтованих на здійснення освітніх і наукових процесів у цифровому середовищі, дозволяють розглядати бібліотеки ВНЗ як інтегровані освітньо-наукові інформаційні платформи. Це зумовлює також необхідність посилення процесів кооперації й координації та виникнення різних інтеграційних об'єднань як у рамках бібліотечної спільноти, так і бібліотек із різними соціально-комунікаційними структурами. При цьому управління комунікаційною діяльністю бібліотек у нових умовах відбувається на рівні зовнішнього контуру їх комунікаційного простору. Тому поява інтеграційної комунікаційної моделі діяльності бібліотеки закладу вищої освіти є цілком логічною та необхідною. Її ризоматичний характер виявляється в тому, що вона поєднує в собі попередні моделі комунікації в різному вигляді й обсязі, представляючи собою потік комунікацій, в якому кожний окремих акт комунікації має не один, а множину можливих напрямків і виходів (результатів). Тобто, ризоматичний характер інтеграційної КМДБ засвідчує щодо взаємодоповнюваності, взаємозамінюваності, взаємочередуванні та трансформаційному потенціалі комунікаційних засобів соціальної взаємодії [3, с. 212].

У зв'язку з цим можна відзначити, що перспективна інтеграційна КМДБ ВНЗ (когнітивно-комунікаційний рівень) періоду медіатизації як повного автоматизованого циклу бібліотечного виробництва й сервісу буде наслідком поєднання лінійної (документально-комунікаційний рівень) моделі та інтеракційної (інформаційно-комунікаційний рівень) моделі періоду переходу на автоматизовані технології.

Основою інтеграційної КМДБ із характерною альтернативністю комунікаційних впливів і реакцій на них виступають процеси медіатизації в бібліотеках вищих закладів освіти, пов'язані з мультимедійністю ресурсів, кооперацією та координацією на умовах узгодженості взаємозв'язків між учасниками інтеграційного комунікаційного процесу. При цьому процес безпосередньої соціальної взаємодії, одночасність передачі та отримання соціальної інформації уможлиблює моніторинг реакцій відправника й отримувача повідомлень.

Можливість функціонування інтеграційної КМДБ у системі інформаційних комунікацій ВНЗ ґрунтується на врахуванні сучасних тенденцій: різкого зростання застосування інтелектуальних технологій у діяльності бібліотеки; посилення інтеграційних процесів, заснованих на соціальному партнерстві, яке, з когнітивної точки зору, є розподіленим процесом мислення, що узгоджує моделі майбутнього бібліотечно-інформаційного виробництва й сервісу.

Період медіатизації (*когнітивно-комунікаційний рівень*) в процесах інформатизації бібліотек ВНЗ передбачає як визначальну ідеологему розвитку бібліотеки та умову її існування засвоєння інтегрованого технологічного циклу обробки документальних масивів (від бібліографування до екстракції нових знань зі сховищ даних), їх створення і видання (наприклад, електронних наукових видань), збереження й надання їх користувачам. Можна передбачити, що такі складні змістовні зміни діяльності в майбутньому стануть поштовхом до функціональних і структурних трансформацій та подальшої зміни моделей комунікації.

Таким чином, еволюційний перехід від родової лінійної КМДБ до інтеракційної, а потім до інтеграційної, та від діяльності зі збереження, опису, структурування, виробництва й доступу до інформаційних ресурсів на рівень усвідомлення себе як інституції, відповідальної за відбір і обґрунтований аналіз потоків знань навколо користувача-дослідника (науковця, викладача, студента), є цілком логічним, передбаченим і стає реальним в умовах інтеграції в системі соціальних комунікацій суспільства.

Для того, щоб вийти на модель нового типу, бібліотекам потрібно забезпечити всі аспекти комунікаційної єдності. Визначені та описані нами КМДБ ВНЗ

потребують відповідного рівня їх аналітичного супроводження та характеристики стану комунікаційного середовища, в якому функціонує кожна окрема бібліотека.

На основі проведеного дослідження з визначення тенденцій розвитку КМДБ ВНЗ України в умовах інформатизації та їх інтеграції до єдиного комунікаційного простору інформаційного суспільства можемо зробити наступні *висновки*:

- комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ визначаються нами як сукупність цілеспрямованих процесів обміну основними комунікаційними засобами (документами, інформацією, знаннями) у відповідних формах, що передаються по комунікаційних каналах, відтворюються у відповідних схемах руху комунікаційних потоків та визначаються певними комунікаційними зв'язками в межах існуючих комунікаційних середовищ (згідно зі станом розвитку бібліотек ВНЗ);

- кожна КМДБ передбачає формування власного комунікаційного простору (КП), який ми розглядаємо як систему різноманітних інформаційних потоків і комунікаційних зв'язків (соціальних, професійних, ділових, міжособистісних тощо), як-то: користувач – інформаційний ресурс (ІР), користувач – користувач, користувач – створювач ІР, користувач – розповсюджувач ІР, розповсюджувач ІР – розповсюджувач ІР тощо. Ознакою КП виступає комунікаційна взаємодія між суб'єктами, що здійснюється за допомогою комунікаційних каналів передачі інформації та враховує умови (фізичні, соціальні, психологічні, лінгвістичні тощо), в яких реалізуються комунікаційні процеси;

- протягом еволюції обмін інформацією в процесах комунікаційної діяльності бібліотек відбувається з використанням різної кількості елементів комунікації, відзначається розмаїттям напрямів руху повідомлень та існуванням різних КМДБ: *лінійної* (документально-комунікаційний рівень функціонування бібліотеки), *нелінійної інтеракційної* (інформаційно-комунікаційний рівень функціонування бібліотеки) та *нелінійної інтеграційної* (когнітивно-комунікаційний рівень функціонування бібліотеки);

- головним фактором зміни в бібліотеках ВНЗ лінійної структурної моделі комунікації на нелінійну стала інформатизація. Так, початковий період інформатизації бібліотек ВНЗ (етап модернізації) ознаменувався першими кроками в напрямі переходу від лінійної КМДБ до інтеракційної. Інтеракційна КМДБ ВНЗ

отримала найбільший розвиток у період інформатизації перехідного періоду (етап інновацій). Перспективна для бібліотек вищої школи України інтеграційна КМДБ буде характеризувати інформатизацію періоду медіатизації (етап трансформації);

- інтеграційна КМДБ ВНЗ (когнітивно-комунікаційний рівень) періоду медіатизації як повного автоматизованого циклу бібліотечного виробництва й сервісу є наслідком поєднання лінійної (документально-комунікаційний рівень) моделі та інтеракційної (інформаційно-комунікаційний рівень) моделі періоду переходу на автоматизовані технології;

- особливістю бібліотек закладів вищої освіти є можливість залучення різних комунікаційних моделей на різних рівнях функціонування бібліотек в умовах інформаційного суспільства. Застосування КМДБ, що мають нелінійний характер, збільшує можливість якісних змін при безперервному замінюванні параметрів функціонування бібліотек ВНЗ та інформаційного простору освіти й науки;

- сучасне паралельне існування документального й інформаційного комунікаційних рівнів діяльності бібліотек ВНЗ України та інтенсивний розвиток, в той же час, когнітивно-комунікаційного рівня на базі мультимедійних технологій дозволяють стверджувати, що в перспективі ми рухаємося від інтеракційної до інтеграційної КМДБ;

- основними напрямками комунікаційної діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації є: 1 – формування внутрішнього комунікаційного середовища як системи, що вбиратиме внутрішні інформаційні потоки і зв'язки, створені в процесі взаємодії комунікантів на основі використання інформаційних ресурсів, технологій і каналів комунікації; 2 – інтеграція до зовнішнього комунікаційного середовища, яким виступає єдиний інформаційний освітньо-науковий Інтернет-простір (регіональний, національний, міжнародний).

Подальші дослідження будуть спрямовані на визначення відповідного рівня аналітичного супроводження комунікаційних моделей бібліотечної діяльності вищої школи, характеристики стану їх комунікаційних середовищ та формування системи критеріального виміру результатів впровадження нової КМДБ.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гениева, Е. Ю. Библиотека как центр межкультурной коммуникации : монография / Е. Ю. Гениева. – М. : РОССПЭН, 2008. – 208 с.
2. Жукова, Я. Модели массовой коммуникации [Электронный ресурс] / Я. Жукова, Ю. Ширков. – Режим доступа : http://www.advance-mr.ru/articles/zhukova/mc_model/mcmodels.htm.
3. Ильганаева, В. А. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / В. А. Ильганаева. – Х. : КП «Городская типография», 2009. – 392 с.
4. Ильганаєва, В. О. Соціальні комунікації: сфера практичної діяльності й об'єкт теоретизації / В. О. Ильганаєва // Соціальні комунікації в стратегіях формування суспільства знань : матеріали міжнар. наук. конф., 26-27 лют. 2009 р. – Ч. 1. – Х. : ХДАК, 2009. – С. 8–10.
5. Колесникова, Т. Впровадження інноваційної моделі бібліотеки університету як чинник глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії / Тетяна Колесникова // Вісн. Кн. палати. – 2012. – № 12.
6. Колесникова, Т. О. Комунікаційні моделі діяльності бібліотек ВНЗ в умовах інформатизації : автореф. дис. ... канд. наук із соціал. комунікацій. – Х. : ХДАК, 2012. – 22 с.
7. Колесникова, Т. А. Новая философия и инновационные направления деятельности библиотеки вуза [Электронный ресурс] / Т. А. Колесникова // Традиції та новації в інформаційному забезпеченні науки та освіти : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., Сімферополь, 22-24 трав. 2012 р. – Сімферополь, ТНУ, 2012. – http://library.zntu.edu.ua/for_librarian/crim_2012/kolesnikova.pdf или <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/1091>
8. Колесникова, Т. А. Основные тенденции развития библиотек высшей школы США и Украины / Т. А. Колесникова // Проблеми розвитку інформаційного суспільства: мат-ли III Міжнар. форуму, Київ, 21-23 лист. 2012 р. – Ч. 2. – К.: УкрІНТЕІ; Асоціація «Інформатіо-Консорціум», 2012. – С. 98–103.

9. Коновалова, М. П. Пути повышения роли библиотек для слепых в реализации Национальной программы поддержки и развития чтения / М. П. Коновалова // Библиотекословенне. – 2010. – № 2. – С. 53–60.

10. Плешкевич, Е. А. Протодокументные формы коммуникации: тенденции развития / Е. А. Плешкевич // Библиотекословенне. – 2007. – № 6. – С. 46–52.

11. Российская библиотечная ассоциация. Секция библиотек высших учебных заведений. Перспективный план работы на 2007-2010 гг. [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://www.rba.ru/or/comitet/04/plan.doc>.

12. Слободяник, М. С. Наукова бібліотека: еволюція структури і функцій / М. С. Слободяник; Нац. акад. наук України, ЦНБ ім. В. І. Вернадського. – К. : Ред. журн. «Бібліотечний вісник», 1995. – 286 с.

13. Современные трактовки социальной коммуникации и интегративный подход к её изучению // Социальная коммуникация в современном мире : [монография] / Н. А. Азаров, И. С. Бусыгин, А. Н. Дегтярев и др.; под общ. ред. А. А. Деркача. – М. : Альтекс, 2004. – С. 30–45.

14. Соловяненко, Д. Академічні бібліотеки в новому соціотехнічному вимірі: Частина 3. Роль академічних бібліотек в конструюванні інтегрованих інформаційних е-середовищ / Денис Соловяненко // Бібл. вісник. – 2010. – № 6. – С. 3–17.

15. Швецова-Водка, Г. Складові системи документальних комунікацій / Галина Швецова-Водка // Бібл. вісник. – 2011. – № 1. – С. 37–42.

16. Шемаєва, Г. В. Розвиток бібліотеки в системі науки / Г. В. Шемаєва // Культурологія та соціальні комунікації: інноваційні стратегії розвитку : матер. міжнар. наук. конф., Харків, 18-19 лист. 2010 р. – Х. : ХДАК, 2010. – С. 154–156.

17. Lewis, D. W. A Model for Academic Libraries 2005 to 2025 [Virtual Resource] / David W. Lewis. – Access Mode : <https://scholarworks.iupui.edu/handle/1805/665>.

18. Lewis, D. W. A Strategy for Academic Libraries in the First Quarter of the 21st Century [Virtual Resource] / David W. Lewis. – Access Mode : <http://crl.acrl.org/content/68/5/418.abstract>.

19. Standards for Libraries in Higher Education: Approved by the Board of Directors, ACRL. October 2011 [Virtual Resource] / Association of College and Research Libraries. – Access Mode : <http://www.ala.org/acrl/standards/standardslibraries>.

20. 2012 top ten trends in academic libraries: A review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. June 2012 // College & Research Libraries News. – Vol. 73. – No. 6. – P. 311–320.

21. Wittenberg, K. The Role of the Library in 21st-Century Scholarly Publishing / Kate Wittenberg // No brief candle: reconceiving research libraries for the 21st century: Papers from a meeting convened by CLIR (Washington, D. C., 27 February 2008). – 2008. – P. 35–41.
